

KLEINE TEXTE FÜR THEOLOGISCHE VORLESUNGEN
UND ÜBUNGEN
HERAUSGEgeben von HANS LIETZMANN

— 9 —

PTOLEMAEUS
BRIEF AN DIE FLORA

HERAUSGEgeben

VON

PROF. D. ADOLF HARNACK
IN BERLIN

PREIS 0,30 M.

BONN

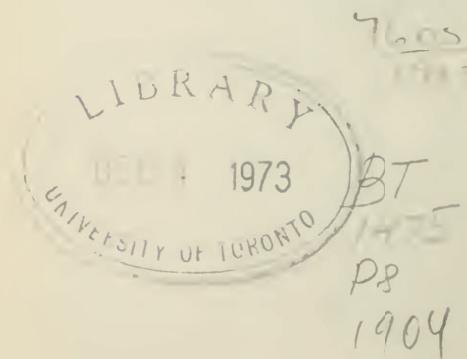
A. MARCUS UND E. WEBER'S VERLAG

1904

Nachstehender brief des Gnostikers Ptolemäus (Valentin-schule, itali-scher zwig) ist um das j. 160 niedergeschrieben worden für eine unbekannte, vornehme Christin. Seine erhaltenung verdanken wir dem Epiphanius (Panarion, haer. 33, 3—7). Der brief ist besonders geeignet, herrschende vorurtheile über das wesen und die absichten des christlichen „Gnosticismus“ zu berichtigen, die stellung, welche die religiöse metaphysik (äonenlehre in den gnostischen systemen hatte, zu bestimmen, das ernste bibelstudium der Gnostiker kennu zu lernen und ihre religionsgeschichtlichen versuche zu würdigen. Innerhalb der geschichte des verständnisses des alten testaments nimmt dieser brief eine sehr hoge stelle ein; denn er zeigt, wie weit man in der beurtheilung desselben durch eine rein religiöse kritik zu gelangen vermochte. Vgl. STIEREN, de Ptolemaei Valentiniani ad Floram epist. part. I, 1843; HEINRICI, die valent. Gnosis und die h. schrift. 1871; HILGENFELD, Ketzergesch. 1884, s. 346 ff.; HARNACK, der Brief des Ptol. an die Flora, Sitzungsber. d. K. Preuss. Akad. d. Wiss. 1902, 15 mai. Der letztgenannten abhandlung ist der hier abgedruckte text entnommen. An handschriften sind benutzt ein Gennensis (G) s. IX/X und eine Breslauer hs. (R) s. XIV, beide von HOLL verglichen.

Berlin, den 22 mai 1904.

A. H.

ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ ΠΡΟΣ ΦΛΩΡΑΝ

1 Τὸν διὰ Μωυσέως τεθέντα νόμον, ἀδελφή μου καλὴ Φλώρα, ὅτι εἰκῇ πολλοὶ προκατελάβοντο μήτε τὸν θέμενον αὐτὸν ἐτρωκότες μήτε τὰς προστάξεις αὐτοῦ ἀκριβῶς. ἡγοῦμαι καὶ σοὶ εύσύνοπτον ἔσεσθαι μαθούσῃ τὰς διαφωνούσας γνώμας περὶ αὐτοῦ. 2 οἱ μὲν γάρ ὑπὸ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς νενομοθετῆσθαι τοῦτον λέγουσιν, ἔτεροι δὲ τούτοις τὴν ἐναντίαν ὄδον τραπέντες ὑπὸ τοῦ ἀντικειμένου φθοροποιοῦ διαβόλου τεθεῖσθαι τοῦτον ἰσχυρίζονται, ὡς καὶ τὴν τοῦ κόσμου προσάπτουσιν αὐτῷ δημιουργίαν, πατέρα καὶ ποιητὴν τούτον λέγοντες εἶναι. 3 τοῦτο δὲ ¹⁰ τοῦ παντὸς διέπταισαν οὗτοι, διάδοντες ἀλλήλοις καὶ ἐκάτεροι αὐτῶν διαμαρτόντες παρὰ σφίσιν αὐτοῖς τῆς τοῦ προκειμένου ἀληθείας. 4 οὕτε γάρ ὑπὸ τοῦ τελείου θεοῦ καὶ πατρὸς φαίνεται τοῦτον τεθεῖσθαι (ἔπομενον γάρ ἔστιν), ἀτελῆ τε ὅντα καὶ τοῦ ὑφ' ἔτέρου πληρωθῆναι ἐνδεῖ, ¹⁵ ἔχοντά τε προστάξεις ἀνοικείας τῇ τοῦ τοιούτου θεοῦ φύσει τε καὶ γνώμῃ. 5 τό τ' αὖ πάλιν τῇ τοῦ ἀντικειμένου ἀδικίᾳ νόμον προσάπτειν ἀδικίαν ἀναιροῦντα, τῶν τὸ ἔξῆς ιε μὴ συνυράντων *(μήτιε)* ιὺ ἐνὶ τοῦ σωτῆρος εἰρημένα «οἰκία» γάρ ἡ πόλις μερισθεῖσα ἐφ' ἐαυτὴν ὅτι μὴ δύναται ²⁰ στῆναι « δ σωτὴρ ἡμῶν ἀπεφίνατο. 6 ἔτι τε τὴν τοῦ

20 Mauth. 12, 25

^{2 εἰκῆ]} v. Wilamowitz, μὴ GR, ἡδη Hilgenfeld, getilgt von Cornarius τὸν θέμενον αὐτὸν] Hilgenfeld, τὸν θεμέλιον αὐτὸν R, τὸν θεμέλιον αὐτοῦ G 3 αὐτῶν R Das komma ist nach ἀκριβῶς zu setzen, s. 4, 14: ἀκριβῶσαι τὸν νόμον 4 μαθούσης R 6 τοῦτον] τούτοις GR 11 διαδόντες GR 14 ἔπομενον] Petavius, ἔπομενος GR, τέλειος Stieren, εἰκονικός Hilgenfeld 15 ὑφ' ἔτέρου] Petavius, σφετέρου GR 17 τό τ'] οὗτ' GR 18 ἀδικίστον ἀναιροῦντα] ἀδικεῖν αἴροντος GR τῶν τε ἔξῆς τι GR 19 μήτε om. GR; ich habe den ganzen satz nach der verbesserung von v. Wilamowitz gegeben, die der sinn gewiss richtig trifft
21 τε] v. Wilamowitz, γε GR*

κόσμου δημιουργίαν θείαν λέγει εἶναι (ἄτε πάντα δι' αὐτοῦ γεγονέναι καὶ χωρὶς αὐτοῦ γεγονέναι οὐδέν)· ὁ ἀπόστολος προσποστερήσας τὴν τῶν ψευδηγορούντων ἀνυπόστατον σοφίαν — καὶ οὐ φθοροποιοῦ θεοῦ, ἀλλὰ δικαίου καὶ μισοπονηροῦ· 7 ἀπρενοήτων δέ ἐστιν ἀνθρώπων τῆς προνοίας τοῦ δημιουργοῦ μάτην λαμβανομένων καὶ μὴ μόνον τὸ τῆς ψυχῆς ὅμμα, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ σώματος πεπηραμένων. 8 οὗτοι μὲν οὖν ὡς διημαρτήκασι τῆς ἀληθείας, δῆλον σοὶ ἐστιν ἐκ τῶν εἰρημένων· πεπόνθασι 10 δὲ οὗτοι ίδιως ἔκάτεροι αὐτῶν, οἱ μὲν διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὸν τῆς δικαιοσύνης θεόν, οἱ δὲ διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὸν τῶν ὄλων πατέρα, ὃν μόνος ἐλθὼν ὁ μόνος εἰδὼς ἐφανέρωσε. 9 περιλείπεται δὲ ήμιν ἀξιωθεῖσι τε τῆς ἀμφοτέρων τούτων ... ἐκφῆναι σοι καὶ ἀκριβῶσαι αὐτὸν τε τὸν νόμον, ποταπός 15 τις εἴη, καὶ τὸν ύφ' οὖν τέθειται, τὸν νομοθέτην, *(τῶν)* ρήθησομένων ήμιν τὰς ἀποδείξεις ἐκ τῶν τοῦ σωτῆρος ήμῶν λόγων παριστῶντες, δι' ὧν μόνον ἐστιν ἀπταίστως ἐπὶ τὴν κατάληψιν τῶν ὄντων ὀδηγεῖσθαι.

11 Πρώτον οὖν μαθητέον ὅτι δ σύμπας ἐκεῖνος νόμος 20 ὁ ἐμπειριχόμενος τῇ Μωυσέως πεντατεύχῳ οὐ πρὸς ἑνός τινος νενομοθέτηται. λέγω δὴ οὐχ ὑπὸ μόνου θεοῦ, ἀλλ' εἰσὶ τινες αὐτοῦ προστάζεις καὶ ὑπὸ ἀνθρώπων τεθεῖσαι, καὶ τριχῇ τοῦτον διαιρεῖσθαι οἱ τοῦ σωτῆρος λόγοι διδάσκουσιν ήμᾶς. 25 2 εἰς τε γάρ αὐτὸν τὸν θεὸν καὶ τὴν τούτου νομοθεσίαν *(διαιρεῖται)*, διαιρεῖται δὲ καὶ εἰς τὸν Μωυσέα (οὐ καθὰ αὐτὸς δι' αὐτοῦ νομοθετεῖ ὁ θεός, ἀλλὰ καθὰ ἀπὸ τῆς ίδιας ἐννοίας ὀρισμένος καὶ ὁ Μωυσῆς ἐνομοθέτησε τινα), καὶ εἰς τοὺς πιεσθυτέρους τοῦ λαοῦ διαιρεῖται. 30 3 *(οἵ)* καὶ πρώτοι εὑρίσκονται ἐντολάς τινας ἐνθέντες ίδιας. 3 πῶς οὖν τούτο οὕτως ἔχον ἐκ τῶν τοῦ σωτῆρος δείκνυται λόγων, μάθοις ἢν ἥδη 4 διαλεγόμενός που ὁ σωτὴρ

1 Joh. 1, 3

1 Θείαν] Harnack, ίδιαν ^{GR} ἄτε] τά τε Petavius
3 προσποστερήσας Hilgenfeld 6 μάτην Harnack, μὴ αἰτίαν GR,
μυωπίᾳ Hilgenfeld 8 πεπληρωμένων R 10 ἐκάτερος GR
13 τε τῆς GR, γε τῆς Dindorf, τά τῆς Hilgenfeld Die Lücke ist
nicht bereits durch γνώσεως (Petavius) ausgefüllt 15 τῶν ρήθη-
σομένων Dindorf (τῶν om GR) 17 μόνον GR, μόνων Hilgenfeld
22 αὐτῶν GR 25 διαιρεῖται 1 hal Oehler zugesetzt 26 οὐ
καθὰ αὐτὸς δι' αὐτοῦ Petavius, οὐ καθ' αὐτὸν δι' αὐτοῦ GR, οὐ
καθὰ δι' αὐτοῦ Dindorf [Venerus?] 29 οὐ καὶ καὶ GR, οἱ Cor-
narius 31 μάθοις] Petavius, μάθοις δ' GR

πρὸς τοὺς περὶ τοῦ ἀποστασίου συζητοῦντας αὐτῷ, ὃ δὴ ἀποστάσιον ἔχεῖναι νενομοθέτητο, ἐφη αὐτοῖς ὅτι Μωυσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψε τὸ ἀπολύειν τὴν τυναῖκα αὐτοῦ· ἀπ’ ἀρχῆς τὰρ οὐ γέγονεν οὕτως. Θεός τάρ, φησί, συνέζευξε ταύτην τὴν συζυγίαν, καὶ ὃ συνέ-⁵ ζευξεν δὲ κύριος, ἄνθρωπος, ἔφη, μὴ χωριζέτω. ⁵ ἐνταῦθα ἔτερον μὲν τοῦ θεοῦ δείκνυσι νόμον τὸν κωλύοντα χωρίζεσθαι τυναῖκα ἀπὸ ἀνδρὸς αὐτῆς, ἔτερον δὲ τὸν τοῦ Μωυσέως τὸν διὰ τὴν σκληροκαρδίαν ἐπιτρέποντα χωρί-
Ζεσθαι τοῦτο τὸ ζεῦτος. ⁶ καὶ δὴ κατὰ τοῦτο ἐναντία ¹⁰
τῷ θεῷ νομοθετεῖ ὁ Μωυσῆς· ἐναντίον τάρ ἐστι <τὸ δια-
ζευτνύναι> τῷ μὴ διαζευτνύναι. ⁷ ἐάν μέντοι καὶ τὴν τοῦ
Μωυσέως τνώμην, καθ’ ἣν τοῦτο ἐνομοθέτησεν, ἔχετάσωμεν,
εὑρεθήσεται τοῦτο οὐ κατὰ προαιρεσιν ποιήσας τὴν ἑαυ-
τοῦ, ἀλλὰ κατὰ ἀνάγκην διὰ τὴν τῶν νενομοθετημένων ¹⁵
ἀσθένειαν. ⁸ ἐπεὶ τὰρ τὴν τοῦ θεοῦ τνώμην φυλάττειν
οὐκ ἡδύναντο οὗτοι ἐν τῷ μὴ ἔχεῖναι αὐτοῖς ἐκβάλλειν τὰς
τυναῖκας αὐτῶν, αἵς τινες αὐτῶν ἀηδῶς συνώκουν, καὶ
ἐκινδύνευον ἐκ τούτου ἐκτρέπεσθαι πλέον εἰς ἀδικίαν καὶ
ἐκ ταύτης εἰς ἀπώλειαν, τὸ ἀηδές τοῦτο βουλόμενος ἐκ-²⁰
κόψαι αὐτῶν ὁ Μωυσῆς, δι’ οὐ καὶ ἀπόλλυσθαι ἐκινδύ-
νευον, δεύτερόν τινα, ὡς κατὰ περίστασιν ἥττον κακὸν
ἀντὶ μείζονος ἀντικαταλλασσόμενος, τὸν τοῦ ἀποστασίου
νόμον ἀφ’ ἑαυτοῦ ἐνομοθέτησεν αὐτοῖς, ἵνα, ἐὰν ἐκεῖνον
μὴ δύνωνται φυλάσσειν, κὰν τοῦτόν τε φυλάζωσι καὶ μὴ ²⁵
εἰς ἀδικίας καὶ κακίας ἐκτραπῶσι, δι’ ὧν ἀπώλεια αὐτοῖς
ἔμελλε τελειοτάτη ἐπακολουθήσειν. ⁹ ο αὗτη μὲν ἡ τούτου
τνώμη, καθ’ ἣν ἀντινομοθετῶν εύρισκεται τῷ θεῷ· πλὴν
ὅτι τε Μωυσέως αὐτοῦ δείκνυται ἐνταῦθα ἔτερος ὧν παρὰ
τὸν τοῦ θεοῦ νόμον, ἀναμφισβήτητόν ἐστι, κὰν δι’ ἐνὸς ³⁰
τὰ νῦν ὕμεν δεδειχότες. ¹⁰ ὅτι δὲ καὶ τῶν πρεσβυτέρων
εἰσὶ τινες συμπεπλεγμέναι παραδόσεις ἐν τῷ νόμῳ, δηλοῦ
καὶ τοῦτο ὁ σωτήρ. »ό τὰρ θεός«, φησίν, »εἶπε· τίμα
τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέριν σου, ἵνα εὖ σοὶ γένηται.
ὑμεῖς δέ«, φησίν, »εἰρήκατε — τοῖς πρεσβυτέροις λέτων — ³⁵
δῶρον τῷ θεῷ, ὃ ἀν ὠφεληθῆς ἔξ ἐμοῦ, καὶ ἡκυρώσατε

2 Matth. 19, 6 f. 33 Matth. 15, 3 ff.

4 αὐτοῦ nach Matth. 19, 3 6 ἔφη hinter χωριζέτω R
8 τοῦ ἀνδρὸς R 11 τὸ διαζευτνύναι hat Hilgenfeld zugesetzt
14 ποιήσας om R 18 αἵς τινες] Petavius, αἵτινες GR
29 vielleicht ist ὁ νόμος nach ὧν ausgesunken

τὸν νόμον τοῦ θεοῦ διὰ τὴν παράδοσιν ὑμῶν, τῶν πρεσβυτέρων. 11 τοῦτο δὲ Ήσαῖας ἔξεφύνησεν εἰπών· ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χείλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πόρρω απέχει ἀπ' ἐμοὶ· μάτην δὲ σέβονται με διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων. 12 σαφῶς οὖν ἐκ τούτων εἰς τρία διαιρούμενος ὁ σύμπας ἐκεῖνος δείκνυται νόμος· Μωυσέως τε τῷ αὐτοῦ καὶ τῶν πρεσβυτέρων καὶ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ εὑρομένης νομοθεσίαν ἐν αὐτῷ. αὕτη μὲν οὖν ἡ διώρεσις τοῦ σύμπαντος ἐκείνου νόμου ὥδε ἡμῖν ¹⁰ διαιρεθεῖσα τὸ ἐν αὐτῷ ἀληθὲς ἀναπέφαγκεν.

13 Πάλιν δὲ δὴ τὸ ἐν μέρος, ὁ αὐτοῦ τοῦ θεοῦ νόμος, διαιρεῖται εἰς τρία τινά, εἰς τε τὴν καθαρὰν νομοθεσίαν τὴν ἀσύμπλοκον τῷ κακῷ, ὃς καὶ κυρίως νόμος λέγεται, ὃν οὐκ ἡλθε καταλῦσαι ὁ σωτὴρ ἀλλὰ πληρῶσαι — 14 οὐ τῷ ἡν ἀλλότριος αὐτοῦ ὃν ἐπλήρωσεν, οὐ τῷ εἰχεν τὸ τέλειον — καὶ εἰς τὸ συμπεπλεγμένον τῷ χείρονι καὶ τῇ ἀδικίᾳ, ὃν ἀνεῖλεν ὁ σωτὴρ ἀνοίκειον ὅντα τῇ ἑαυτοῦ φύσει. διαιρεῖται δὲ καὶ εἰς τὸ τυπικὸν καὶ συμβολικόν, τὸ κατ' εἰκόνα τῶν *(πνευματικῶν καὶ)* διαφερόντων νομοθετηθέν· ὃ μετέθηκεν ὁ σωτὴρ ἀπὸ αἰσθητοῦ καὶ φαινομένου ἐπὶ τὸ πνευματικὸν καὶ ἀόρατον. 2 καὶ ἔστι μὲν ὁ τοῦ θεοῦ νόμος, ὁ καθαρὸς καὶ ἀσύμπλοκος τῷ χείρονι, αὐτὴ ἡ δεκάλογος, οἱ δέκα λόγοι ἐκεῖνοι οἱ ἐν ταῖς δυσὶ πλαξὶ δεδιχασμένοι εἰς τε ἀναίρεσιν τῶν ἀφεκτέων καὶ εἰς 25 πρόσταξιν τῶν ποιητέων, οἵ καίπερ καθαρὰν ἔχοντες τὴν νομοθεσίαν, μὴ ἔχοντες δὲ τὸ τέλειον, ἐδέοντο τῆς παρὰ τοῦ σωτῆρος πληρώσεως. 3 δέ ἔστι συμπεπλεγμένος τῇ ἀδικίᾳ, οὗτος ὁ κατὰ τὴν ἄμυναν καὶ ἀνταπόδοσιν τῶν προαδικησάντων κείμενος, ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ 30 ὄδόντα ἀντὶ ὄδόντος ἐκκοπτεσθαι· κελεύων καὶ φόνον ἀντὶ φόνου ἄμυνασθαι. 4 οὐδὲν τῷ ἡττον καὶ ὁ δεύτερος ἀδικῶν ἀδικεῖ, τῇ τέξει μόνον διαλλάσσων, τὸ αὐτὸ ἐργαζόμενος ἔργον. 5 τοῦτο δὲ τὸ πρόσταξια δίκαιον

² Matth. 15, 7 ff. (= Jesaias 29, 13)
²³ Exod. 20

¹⁴ Matth. 5, 17
²⁹ Levit. 24, 20

1 f. πρεσβυτέρων ὑμῶν R 7 τε om R 15 vielleicht
οὐκ εἶχε δὲ 16 τῷ² GR, τὸν Dindorf Hilgenfeld 17 ἀδικίαν
R ὃν [ergänze νόμον] Petavius, ἦν G, ἦν ἦν R 19 πνευ-
ματικῶν καὶ] Petavius, κατ' εἰκόνα wiederholen GR 24 ἀφεκ-
τέων] Petavius, ἀφθέκτων G, ἀφθέκτων R 33 δὲ τὸ G, δὲ R

μὲν ἄλλως καὶ ἦν καὶ ἔστι διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν νομοθετηθέντων ἐν παρεκβάσει τοῦ καθαροῦ νόμου τεθέν, ἀνοίκειον δὲ τῇ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων φύσει τε καὶ ἀγαθότητι, Ἰσως δὲ τοῦτο κατάληλον, ἐπάναγκες δὲ μᾶλλον. 6 ὁ γάρ καὶ τὸν ἔνα φόνον οὐ βουλόμενος ἔσεσθαι ἐν τῷ λέ⁵τειν· »οὐ φονεύσεις«, προστάξας τὸν φονέα ἀντιφονεύεσθαι, δεύτερον νόμον νομοθετῶν καὶ δυσὶ φόνοις βραβεύων ὁ τὸν ἔνα ἀπαγορεύσας ἔλαθεν ἔαυτὸν ὑπὸ ἀνάγκης κλαπεῖς. 7 διὸ δὴ ὁ ἀπὸ ἑκείνου παρατενόμενος υἱὸς τοῦτο τὸ μέρος τοῦ νόμου ἀνήρηκεν, ὀμολογήσας καὶ αὐτὸς εἶναι τοῦ θεοῦ.¹⁰ 8 ἐν τε τοῖς ἄλλοις καταριθμεῖται τῇ παλαιᾷ αἰρέσει καὶ ἐν οἷς ἔφη ὁ θεὸς εἰπών· »ὁ κακολογητῶν πατέρα ἡ μητέρα θανάτῳ τελευτάτῳ«. 9 τὸ δέ ἔστι μέρος αὐτοῦ τυπικόν, τὸ κατ' εἰκόνα τῶν πνευματικῶν καὶ διαφερόντων κείμενον, τὰ ἐν προσφοραῖς λέτω καὶ περιτομῇ καὶ σαββάτῳ καὶ¹⁵ νηστείᾳ καὶ πάσχᾳ καὶ ἀζύμοις καὶ τοῖς τοιούτοις νομοθετηθέντα· πάντα γάρ ταῦτα εἰκόνες καὶ σύμβολα ὅντα, τῆς ἀληθείας φανερωθείσης, μετετέθη. 10 κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον καὶ σωματικῶς ἐκτελεῖσθαι ἀνηγρέθη, κατὰ δὲ τὸ πνευματικὸν ἀνελήφθη, τῶν μὲν ὄνομάτων τῶν αὐτῶν²⁰ μενόντων, ἐνηλλαγμένων δὲ τῶν πραγμάτων. 11 καὶ γάρ προσφορὰς προσφέρειν προσέτοξεν ἡμῖν ὁ σωτήρ, ἀλλὰ οὐχὶ τὰς δι᾽ ἀλόγων ζώων ἡ τούτων τῶν θυμιαμάτων, ἀλλὰ διὰ πνευματικῶν αἰνῶν καὶ δοξῶν καὶ εὐχαριστίας καὶ διὰ τῆς εἰς τοὺς πλησίον κοινωνίας καὶ εὔποιίας.²⁵ 12 καὶ περιτομὴν περιτεμῆσθαι ἡμᾶς βούλεται, ἀλλ᾽ οὐχὶ τῆς ἀκροβυστίας τῆς σωματικῆς, ἀλλὰ καρδίας τῆς πνευματικῆς. 13 καὶ τὸ σάββατον φιλάσσειν· ἀρτεῖν γάρ θέλει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν πονηρῶν· καὶ νηστεύειν δέ, ἀλλ᾽ οὐχὶ τὴν σωματικὴν βούλεται νηστείαν ἡμᾶς νηστεύειν,³⁰ ἀλλὰ τὴν πνευματικήν, ἐν ᾧ ἔστιν ἀποχὴ πάντων τῶν φαύλων. 14 φυλάσσεται μέντοι γε καὶ παρὰ τοῖς ἡμετέροις ἡ κατὰ τὸ φαινόμενον νηστεία, ἐπεὶ καὶ ψυχὴ τι

7 Exod. 20, 13

10 Matth. 5, 38 f.

12 Levit. 20, 9

4 τοῦτο] vielleicht besser τούτῳ 7 νόμον] φόνον? δυσὶ φόνοις] δύο φόνους? 10 αὐτὸν will Hilgenfeld, vielleicht αὐτὸν 11 f. Der ganze 8 vers sieht wie eine interpolation aus 14 διαφερόντως GR 15 τὸ ἐν GR 23 τούτων τῶν befremdet, man erwartet ein adjektiv wie κοσμικῶν 30 ἡμᾶς νηστείαν R 31 τὴν vor πνευματικήν om R

συμβάλλεσθαι δύναται αύτη μετὰ λύγου τινομένη, ὅπότε μήτε διὰ τὴν πρός τινας μίμησιν τίνεται, μήτε διὰ τὸ ἔθος, μήτε διὰ τὴν ἡμέραν, ὡς ὥρισμένης ⟨εἰς⟩ τοῦτο ἡμέρας, ἅμα δὲ καὶ εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀληθινῆς νηστείας. ἵνα οἱ 5 μηδέπω ἐκείνην δυνάμενοι νηστεύειν ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ φαινόμενον νηστείας ἔχωσι τὴν ἀνάμνησιν αὐτῆς. 15 καὶ τὸ πάσχα δὲ ὁμοίως καὶ τὰ ἄζυμα ὅτι εἰκόνες ἡσαν, δηλοῦ καὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος, τὸ δὲ πάσχα ἡμῶν, λέγων, »έτύθη Χριστός· καὶ »[να ἡτε«, φησίν, ἄζυμοι μὴ μετέ-
10 χοντες ζύμης — Ζύμην δὲ νῦν τὴν κακίαν λέτει —, ἀλλ’ ἡτε νέον φύραμα.

14 Οὐιως τοῦν καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ θεοῦ εἶναι νόμος ὁμοιογούμενος εἰς τρία διαιρεῖται· εἴς τε τὸ πληρούμενον ἀπὸ τοῦ σωτῆρος· τὸ γέρ. οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις,
15 οὐκ ἐπιορκήσεις ἐν τῷ μηδ' ὀργισθῆναι μηδὲ ἐπιθυμῆσαι μηδὲ ὀμόσαι» περιείληπται. 2 διαιρεῖται δὲ καὶ εἰς τὸ ἀναιρούμενον τελείως· τὸ γάρ· ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὁδόντα ἀντὶ ὁδόντος», συμπεπλεγμένον τῇ ἀδικίᾳ καὶ αὐτὸς ἔργον ἀδικίας ἔχον, ἀνηρέθη ὑπὸ τοῦ σωτῆρος διὰ 20 τῶν ἐναντίων (τὰ δὲ ἐναντία ἀλλήλων ἔστιν ἀναιρετικά). »Ἐγὼ γάρ λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστῆναι ὅλως τῷ πονηρῷ, ἀλλ' ἔάν τις σε ῥαπίσῃ, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην σιαγόνα.
3 ἀλληγορεῖται δὲ καὶ εἰς τὸ μετατεθὲν καὶ ἐναλλαγὲν ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ ἐπὶ τὸ πνευματικὸν τὸ συμβολικὸν τοῦτο,
25 ⟨τὸ⟩ κατ' εἰκόνα τῶν διαφερόντων νενομοθετημένον. 4 αἱ γάρ εἰκόνες καὶ τὰ σύνθετα παραστατικὰ ὅντα ἔτέρων πραγμάτων καλῶς ἔγίνοντο, μέχρι μὴ παρῆν ἡ ἀλήθεια· παρούσης δὲ τῆς ἀληθείας τὰ τῆς ἀληθείας δεῖ ποιεῖν, οὐ τὰ τῆς εἰκόνος. 5 ταῦτα δὲ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ ὁ 30 ἀπόστολος ἔδειξε, τὸ μὲν τῶν εἰκόνων, ὡς ἥδη εἴπομεν, διὰ τοῦ πάσχα καὶ τῶν ἀζύμων» δείξας δι' ἡμᾶς, τὸ δὲ τοῦ συμπεπλεγμένου νόμου τῇ ἀδικίᾳ εἰπὼν τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι κατηγρῆσθαι», τὸ δὲ τοῦ ἀσυμ-

8 I Cor. 5, 7 f. 14 Exod. 20, 13 f.; Matth. 5, 22, 28, 34
17 Levit. 24, 20; Matth. 5, 39 31 I Cor. 5, 7; Ephes. 2, 15;
Röm. 7, 12

1 f. ὅπότε μήτε Dindorf, ὅπότε μηδὲ GR 3 εἰς τοῦτο]
Petavius, τοῦτο GR 10 δὲ G, τε R 12 οὔτως Petavius,
οὗτος GR 16 μηδὲ διμέσαι om R 20 εἰσὶν R 25 τὸ
om GR 30 ἀπ. Παῦλος ἔδειξε G, ἀπ. Ἐδ. Παῦλ. R τὸ μὲν
G, τῶν μὲν R 31 δεῖξις δι': vielleicht diddaxas Lietzmann

πλόκου τῷ χείρονι, »ὅ μὲν νόμος«, εἰπών, »ἄγιος καὶ ἡ ἐντολὴ ἄγια καὶ δικαία καὶ ἀγαθή«.

ν Ὡς μὲν οὖν συντόμως ἔστιν εἰπεῖν, αὐτάρκως οἶμαι σοι δεδεῖχθαι καὶ τὴν ἐξ ἀνθρώπων παρεισδύσασαν νομοθεσίαν καὶ αὐτὸν τὸν τοῦ θεοῦ νόμον τριχῇ διαιρούμενον.⁵ περιλείπεται δὲ ἡμῖν, τίς ποτέ ἔστιν οὗτος ὁ θεὸς ὁ τὸν νόμον θέμενος. 2 ἀλλὰ καὶ τούτῳ ἡγοῦμαι σοι δεδεῖχθαι ἐπὶ τῶν προειρημένων, εἰ ἐπιμελῶς ἀκήκουας. εἰ τὰρ μῆτε ὑπ’ αὐτοῦ τοῦ τελείου θεοῦ τέθειται οὗτος, ὡς ἐδιδάξαμεν, μῆτε μὴν ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ὃ μηδὲ θέμιτόν ἔστιν εἰπεῖν,¹⁰ ἔτερος τίς ἔστι παρὰ τούτους οὗτος ο θέμενος τὸν νόμον. 3 οὗτος δὲ ὁ δημιουργὸς καὶ ποιητὴς τοῦδε τοῦ παντός ἔστι κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ, ἔτερος ὧν παρὰ τὰς τούτων οὐσίας· μέσος τούτων καθεστῶς ἐνδίκως καὶ τὸ τῆς μεσότητος ὄνομα ἀποφέροιτο ἄν. 4 καὶ εἰ ὁ τέλειος θεὸς¹⁵ ἀγαθός ἔστι κατὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ὥσπερ καὶ ἔστιν (»ἔνα τὰρ μόνον εἶναι ἀγαθὸν οὐκέτι τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ὁ σωτὴρ ἡμῶν ἀπεφήνατο, ὃν αὐτὸς ἐφανέρωσεν·, ἔστι δὲ καὶ ὁ τῆς τοῦ ἀντικειμένου φύσεως κακός τε καὶ πονηρὸς ἐν ἀδικίᾳ χαρακτηριζόμενος· τούτων δὴ οὖν μέσος καθεστῶς²⁰ καὶ μῆτε ἀγαθός ὧν μῆτε μὴν κακός μῆτε ἀδικος ἰδίως λεχθείη ἄν δίκαιος, τῆς κατ’ αὐτὸν δικαιοσύνης ὧν βραβευτής. 5 καὶ ἔσται μὲν καταδεέστερος τοῦ τελείου θεοῦ καὶ τῆς ἕκείνου δικαιοσύνης ἐλάττων οὗτος ὁ θεός, ἀτε δὴ καὶ τεννητὸς ὧν καὶ οὐκ ἀτεννητος — εἰς τάρ ἔστιν²⁵ ἀτένητος ὁ πατήρ, ἐξ οὐ τὰ πάντα, ἰδίως τῶν πάντων ἡρτημένων ἀπ’ αὐτοῦ — μείζων δὲ καὶ κυριώτερος τοῦ ἀντικειμένου τενήστεται καὶ ἔτερας οὐσίας τε καὶ φύσεως πεφυκὼς παρὰ τὴν ἔκατέρων τετύτων οὐσίαν. 6 τοῦ μὲν τὰρ ἀντικειμένου ἔστιν ἡ οὐσία φθορά τε καὶ σκότος³⁰ ὑλικὸς τὰρ οὗτος καὶ πολυσχεδίς. 7 τοῦ δὲ πατρὸς τῶν ὅλων, τοῦ ἀτεννήτου, ἡ οὐσία ἔστιν ἀφθαρσία τε καὶ φῶς αὐτούν, ἀπλούν τε καὶ μονοειδές. 8 ἡ δὲ τούτου οὐσία διττὴν μέν τινα δύναμιν προΐγγατεν . . . αὐτὸς δὲ τοῦ

4 Cf. Iud. ep. 4

17 Matth. 19, 17

25 I Cor. 8, 6

6 τίς R, τι G 14 μέσος δὲ Dindorf 20 δὴ Hilgenfeld,
δὲ GR 21 ἰδίως] ἰδίως τε GR, ἰδίως δὲ Hilgenfeld 31 πο-
λυσχεδής R, πολυσχιδής G 33 αὐτὸν GR 34 die lücke
(Stieren) ist schwerlich bereits durch τὸν τε διάβολον καὶ τὸν δη-
μιουργὸν ausgefüllt αὐτὸς] οὗτος Stieren.

κρείττονός ἐστιν εἰκών. 9 μηδέ σε τὰ νῦν τοῦτο θορυβείτω,
θέλουσαν μαθεῖν, πῶς ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς τῶν ὅλων, *(μιᾶς)*
οὕσης τε καὶ δμολογουμένης ἡμῖν καὶ πεπιστευμένης, τῆς
ἀγεννήτου καὶ ἀφθάρτου καὶ ἀταθῆς, συνέστησαν καὶ αὐταὶ
5 αἱ φύσεις, ἣ τε τῆς φθορᾶς καὶ ἡ τῆς μεσότητος, ἀνο-
μοούσιοι αὐταὶ καθεστῶσαι, τοῦ ἀταθοῦ φύσιν ἔχοντος τὰ
ὅμοια ἑαυτῷ καὶ δμοούσια τεννάντε καὶ προφέρειν. 10 μα-
θήσῃ τάρ, θεοῦ διδόντος ἔξῆς καὶ τὴν τούτου ἀρχήν τε
καὶ τέννησιν, ἀξιουμένη τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως, ἣν
10 ἐκ διαδοχῆς καὶ ἡμεῖς παρειλήφαμεν μετὰ καὶ τοῦ κανονίσαι
πάντας τοὺς λόγους τῇ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν διδασκαλίᾳ.

11 Ταῦτά σοι, ω̄ ἀδελφή μου Φλώρα, δι’ ὀλίγων
εἰρημένα οὐκ ἐφθόνησα καὶ τὸ τῆς συντομίας προέτραψα,
ἄμα μὲν τὸ προκείμενον ἀποχρώντως ἔξεφηνα. ἢ καὶ εἰς
15 τὰ ἔξῆς τὰ μέτιστά σοι συμβαλεῖται, ἐάν τε ὡς καλὴ τῇ
καὶ ἀταθή γονίμων σπερμάτων τυχοῦσα τὸν δι’ αὐτῶν
καρπὸν ἀναδείξῃς.

16 Cf. Matth. 13, 8. 9.

2 μιᾶς 2 Harnack 3 f. τοῦ ἀγεννήτου R 5 ἡ τῆς μεσό-
τητος ἁ, τῆς μεσ. R ἀνομοούσιαι R 7 ἑαυτοῦ R 8 τού-
των will Stieren 10 μετὰ καὶ G, μετὰ R καὶ τοῦ] καιροῦ
Oehler 11 ἡμῶν om R 13 ἐφθόνησα Petavius, ἡτόνησα
GR, welches vielleicht zu halten ist 14 ἃ] nicht zu ändern